



DEN FOSSILFRIA TJÄNSTEPENSIONEN?

**Aktiva och hållbara val från
pensionsspararens perspektiv**

Nina Waltré, Linda Soneryd och Catharina Lehto



DEN FOSSILFRIA TJÄNSTEPENSIONEN?

Aktiva och hållbara val från pensionsspararens perspektiv

Nina Waltré, Linda Soneryd och Catharina Lehto

ISBN: 978-91-88833-27-3

Illustration omslag och de 4 karaktärerna: Loui Schiller

www.score.su.se

SCORE
STOCKHOLMS CENTRUM FÖR
FORSKNING OM OFFENTLIG SEKTOR



FUTURE
CHALLENGES
IN THE NORDICS



Stockholms
universitet



GÖTEBORGS UNIVERSITET



°CICERO
Center for International
Climate Research

DEN FOSSILFRIA TJÄNSTEPENSIONEN?

Aktiva och hållbara val från pensionsspararens perspektiv

INNEHÅLL

1. Introduktion.....	3
2. Syfte och frågor.....	4
3. Metod och utgångspunkter.....	4
4. Bakgrund: Den svenska tjänstepensionen.....	7
4.1. Traditionell förvaltning eller fondförvaltning.....	8
4.2. Valbara bolag inom den kollektivavtalade tjänstepensionen.....	8
4.3. Lagstadgad hållbarhetsredovisning.....	8
5. Pensionsspararens perspektiv: fyra fiktiva karaktärer.....	10
6. Att inte välja: den kollektivavtalad tjänstepensionens förhandsval.....	12
6.1. Förhandsvalet: pensionsspararens perspektiv.....	13
7. Aktivt val traditionell förvaltning.....	15
7.1. Valbara bolag inom traditionell förvaltning.....	15
7.2. Jämförelse för hållbarhetsaspekter.....	16
7.3. Aktivt val av förvaltare: pensionsspararens perspektiv.....	17
8. Aktivt val fondförvaltning.....	19
8.1. Jämförelse för hållbarhetsaspekter.....	19
8.2. Fossilfria fonder: pensionsspararens perspektiv.....	22
9. Summering: Begränsad insyn och valbarhet.....	29
10. Slutsatser och diskussion.....	30
Källor.....	33

FÖRORD

Den här rapporten har tagits fram inom ramen för forskningsprojektet *Fossilfri framtid* som fokuserar initiativ att avinvestera pensionskapitalet från fossila bränslen. Syftet med projektet är att bättre förstå aktörer som driver på förändring, hur avvägningar görs och vilka verktyg de använder.

Projektet pågår 2022 – 2026 och är ett nordiskt samarbete som inkluderar Danmark, Norge och Sverige. Projektet är förlagt till Score, Stockholm Centre for Organizational Research, Stockholms universitet och Handelshögskolan i Stockholm och inkluderar forskarteam vid Göteborgs universitet, CICERO Center for International Climate Research, Oslo samt Danmarks Tekniske Universitet, DTU.

Projektet är en del av forskningsprogrammet *Framtida utmaningar i Norden*. Forskningsprogrammet finansieras av Svenska litteratursällskapet i Finland, Riksbankens Jubileumsfond, Suomen Kulttuurirahasto, Svenska kulturfonden, Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne och Familjen Kamprads stiftelse.

Målet med *Framtida utmaningar i Norden* är att forskningen som bedrivs inom programmet ska komma samhället till nytta i form av lättillgänglig kunskap för medborgare och beslutsfattare som letar efter sätt att möta de nya stora samhällsutmaningarna.

Det är vår förhoppning att denna genomlysning av insyn och valbarhet i tjänstepensionerna i Sverige kan bidra till att frågan om tjänstepensionskapitalets roll i klimatomställningen uppmärksammas av såväl medborgare som beslutsfattare.

Stockholm november 2023
Linda Soneryd, projektledare Fossilfri framtid

1. INTRODUKTION

Den här rapporten belyser tjänstepensionen utifrån frågan om vilka möjligheter pensionsspararen har att göra aktiva, hållbara och fossilfria val. Det senaste decenniet har de allmänna pensionsfonderna – AP-fonderna – uppmärksammats för deras stora innehav i fossila bränslen.¹ Sedan 2019 ställer svensk lagstiftning krav på första till fjärde AP-fonderna att förvalta fondmedlen genom ansvarsfulla investeringar och ansvarsfullt ägande och särskild vikt fästs vid ”hur en hållbar utveckling kan främjas”.² Det ska ske inom ramen för det övergripande målet att förvalta medlen så att de ”blir till största möjliga nytta för försäkringen för inkomstgrundad ålderspension”. 2022 gjordes lagändringar så att även den sjunde AP-fonden omfattas av kraven på hållbarhet.³

De flesta som är eller har varit yrkesverksamma i Sverige har, utöver den allmänna pensionen, även en tjänstepension vars premie betalas in av arbetsgivaren. Tjänstepensionskapitalet har hittills inte uppmärksammats lika mycket i relation till fossila innehav och klimatomställning, som den allmänna pensionen. Tjänstepensionen är dessutom generellt sett mindre känd för pensionsspararen. Trots att pensionssparare själva kan välja var de placerar hela eller delar av sin tjänstepension, är det få som utnyttjar denna möjlighet.⁴ Tjänstepensionen omfattas inte heller av de ovannämnda lagkraven på hållbara investeringar. Däremot finns EU-regler som kräver att investeringar ska klassas utifrån huruvida de är hållbara eller ej. Det finns också ett antal hållbarhetsmärkningar som initierats av såväl privata som offentliga aktörer.

Tillsammans med det allmänna pensionskapitalet bygger tjänstepensionskapitalet samhällets ekonomi och framtid. Vår utgångspunkt är att det inte bör vara någon skillnad mellan det allmänna pensionskapitalet och tjänstepensionskapitalet vad gäller medborgarens och konsumentens insyn i hur kapitalet förvaltas.

Eftersom de flesta pensionssparare inte gör aktiva val i relation till sin tjänstepension belyser vi med denna rapport även de så kallade förhandsvalen, det vill säga den placering som pensionsspararen får om inget val görs. Att inte välja ska även det kunna vara ett informerat val. Vilken insyn har den enskilde i hur den egna tjänstepensionen förvaltas om inget aktivt val görs? Vilken information finns att tillgå om fossila innehav och hållbara investeringar?

¹ SNF (2020) Fossilfria pensioner. Dags för AP-fonderna att fasa ut sina fossila investeringar, Stockholm: Svenska Naturskyddsföreningen. SNF (2021) Våra fossila pensioner. En granskning av AP-fondernas aktiva ägande av fossila bolag. Stockholm: Svenska Naturskyddsföreningen.

² SFS 2018:2013 Lag om ändring i lagen (2000:192) om allmänna pensionsfonder (AP-fonder).

³ SFS 2022:1547 Lag om ändring i lagen (2000:192) om allmänna pensionsfonder (AP-fonder).

⁴ Hagen, Johannes och Elinder, Mikael (2018) Hagen, J. & Elinder, M. (2018). Den komplexa tjänstepensionen, SNS Förlag.

Om pensionsspararen vill göra ett aktivt val inom sin tjänstepension så är det möjligt – och också en rättighet som framhålls av både Pensionsmyndigheten och försäkrings- och pensionsbolagen. Kan den enskilde välja en fossilfri tjänstepension? Vilka möjligheter finns att jämföra de olika alternativen med avseende på hållbarhet?

Att kapitalflöden är viktiga i en klimatomställning framhålls av FN: klimatpanel.⁵ FN:s klimatpanel summerar att finansiella aktörer har blivit mer klimatmedvetna men att förändringen går för långsamt. Trots ett engagemang kring framtida åtaganden så är ”höga nivåer av båda offentlig och privat fossilbränslerelaterad finansiering ett fortsatt stort problem”.⁶ Det är en offentlig fråga och en viktig fråga för samhällets framtida utveckling: insyn behövs både vad gäller omställningsstrategier och faktiska utfall.

2. SYFTE OCH FRÅGOR

Syftet med denna studie är att belysa tjänstepensionen utifrån frågan om vilka möjligheter pensionsspararen har att göra aktiva, hållbara och fossilfria val. Vi är lika intresserade av möjligheterna att göra informerade icke-val (att stanna kvar i förhandsvalet) som möjligheterna att göra aktiva val. De frågor vi söker besvara är:

1. Vilken information finns om tjänstepensionens innehav i fossila bränslen?
2. Vilken möjlighet finns att välja bort fossila bränslen?
3. Vilken information finns om hur hållbara olika placeringsalternativ är?

3. METOD OCH UTGÅNGSPUNKTER

Syftet med denna studie har förändrats efterhand. Initialt ville vi undersöka hur stor andel av tjänstepensionen i Sverige som är investerad i bolag inom den fossila bränsleindustrin samt vilken insyn och möjlighet pensionsspararen har att välja en fossilfri tjänstepension. Tidigt i projektet insåg vi att information om andelen som är investerad i den fossila bränsleindustrin inte finns publikt tillgänglig. Vi valde då att undersöka vilken information kring fossila innehav som finns tillgänglig för pensionsspararen, samt hur den informationen kan användas för att göra så informerade beslut som möjligt. Vi har inkluderat tre alternativ: ett informerat icke-val, en så fossilfri tjänstepension som möjligt, och en så hållbar tjänstepension som möjligt. Detta har

⁵ IPCC (2022) *Climate Change 2022. Mitigation of Climate Change*. Working Group III contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.

⁶ IPCC (2022) Technical Summary, s. 134.

vi genomfört i tre steg. Först har vi försökt att skapa en bild av vilken information om hållbarhet och andel fossilt som finns publikt tillgänglig (steg 1 och 2). I de fall vi inte har lyckats hitta den sökta informationen har vi kontaktat bolaget ifråga. Därefter har vi beräknat den fossila andelen före och efter pensionsspararens informerade val (steg 3), baserat på information som inte är offentlig utan som vi erhållit via en licens från företaget Morningstar.

Data för steg 1 och 2 samlades under våren 2023 och visar en ögonblicksbild vid ett visst givet tillfälle.

Steg 1: Det kollektivavtalade förhandsvalet

I denna studie har vi utgått ifrån de fyra stora kollektivavtalen för tjänstepension: **ITP** som omfattar privatanställda tjänstemän, **SAF-LO** som är den kollektivavtalade tjänstepensionen för privatanställda arbetare, **AKAP-KR** som omfattar kommun- och regionanställda och **PA16** som är den kollektivavtalade tjänstepensionen för statsanställda. Om konsumenten inte gör något val hamnar pensionen i en traditionell försäkring hos en av kollektivavtalet på förhand utvald förvaltare, ett så kallat ”förhandsval”.

I denna första del av projektet har vi granskat förhandsvalet för de fyra stora kollektivavtalen. Vi började med att söka information om hur stor andel av tjänstepensionspremien som placeras i fossila bränslen. Denna information visade sig inte finnas publikt tillgänglig. För att få en bild över hur konsumentens pension i förhandsvalet (traditionell förvaltning) ser ut, tog vi fram följande information:

- *Innehavslista med värde på innehav.* Detta kan ge en bild över vilka branscher som bolagen investerar i. Eftersom pensionsbolagen ofta investerar i hundratals olika bolag är det dock väldigt svårt för konsumenten att värdera informationen.
- *Investeringsriktlinjer för hållbarhet och fossil verksamhet.* Detta kan ge en bild över verksamheter som exkluderas och förhållningsriktlinjer för sådan verksamhet. Det är viktigt att vara medveten om att detta endast är riktlinjer och att det är svårt att följa upp vad som görs i praktiken.

Steg 2: Den valbara delen av tjänstepensionen

Den kollektivavtalade tjänstepensionen ger pensionsspararen möjlighet att inom givna ramar välja vilket bolag som ska förvalta tjänstepremien. Pensionsspararen kan välja om tjänstepensionen ska förvaltas i en traditionell försäkring eller i en fondförsäkring. Ingående valbara bolag och hur stor andel som är valbar bestäms genom de olika kollektivavtalen.

För den traditionella förvaltningen har vi undersökt förvaltningen hos de valbara traditionella bolagen för varje kollektivavtal. Den traditionella förvaltningen är en sluten

portfölj som visar mer eller mindre av sina innehav. Inom dessa är information om fossil andel av investeringarna hos de olika bolagen inte publikt tillgänglig. Vi samlade istället information kring investeringsriktlinjer, målsättningar för hållbarhet och listor på innehav med värde. För fondförvaltningen har vi undersökt de valbara fonderna hos de valbara fondförvaltningsbolagen för varje kollektivavtal.

Vi har även undersökt vilken ytterligare information som konsumenten har tillgång till för att göra ett informerat val. Vi har valt att inte ta med koldioxidavtryck i sammanställningen, eftersom det ger för vag eller ingen information kring andelen fossila bränslen. Vi har i stället valt att fokusera på fossila bränslen – olja, gas och kol – eftersom förbränning av fossila bränslen är den största källan till utsläpp av växthusgaser, och måste enligt FN:s klimatpanel fasas ut.⁷

I denna andra del av projektet har vi sökt ta reda på vilka valmöjligheter konsumenten har inom de olika kollektivavtalen för att undvika innehav inom den fossila sektorn. Vi har bedömt vilket val som verkar vara mest hållbart i varje avtalsbaserad tjänstepension, utifrån den information som finns publikt tillgänglig. Vi har på basis av denna information också gjort ett aktivt val för varje kollektivavtalad pension.

Steg 3: Faktiska fossila innehav före och efter informerat val

I steg 3 har vi strävat efter att ta reda på om ett aktivt val i tjänstepensionen innebär någon skillnad vad gäller faktiskt innehav av fossila bränslen. Denna del är baserad på information som inte är publikt tillgänglig utan som vi erhållit via en licens från företaget Morningstar. När vi har sökt information om investeringar/innehav i fossila bränslen så är det bolag som har verksamheter i *produktion* av olja, kol och fossilgas som avses, enligt Morningstars kategorisering.

Detta steg inkluderade två av de fyra traditionella förhandsvalen, ITP och PA16, eftersom de hade information om namn och värde på innehav publikt tillgängligt. För SAF-LO samt AKAP-KR fanns enbart namn på innehav tillgängligt, men ej värdet, och det blir då omöjligt att veta hur stor andel av tjänstepensionen som är investerad i fossila bränslen. På samma sätt har vi inom fondförvaltning skannat de valda fonderna efter att ett aktivt val gjorts inom ramen för ITP och PA16. Vi valde de fonder från respektive avtal som presenteras som fossilfria och som dessutom kategoriseras som hållbara enligt ett antal ”hållbarhetsbetyg”, vilket beskrivs mer i detalj i avsnitt 7. Resultaten från denna del av projektet är baserad på ofullständig information, men så är även den data vi har sammanställt i steg 1 och 2. Skillnaden är att steg 3 sammanställer det faktiska innehavet, snarare än uttalade ambitioner om hållbarhet.

⁷ IPCC (2023) Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland.

4. BAKGRUND: DEN SVENSKA TJÄNSTEPENSIONEN

I Sverige finns inget krav på att arbetsgivaren ska betala in tjänstepension, men de flesta arbetsgivare gör det (94% enligt Hagen & Elinder 2018:11). Vi fokuserar i denna rapport på den kollektivavtalade tjänstepensionen, men det finns också arbetsgivare som betalar in tjänstepension som inte är anslutna till något kollektivavtal.

Den kollektivavtalade tjänstepensionen styrs och definieras av ”parterna” enligt den svenska modellen. Parterna består av arbetsgivarna och fackförbunden, vilket idag är ca 50 fackförbund där de största som handhar de fyra huvudavtalen som beskrivs nedan är LO, PTK, Kommunal och Saco. Sveriges regering har gett i uppdrag till parterna att ansvara för den kollektivavtalade tjänstepensionen.

Kollektivavtalad tjänstepension domineras av de fyra huvudavtalen. Dessa är: ITP, som omfattar privatanställda tjänstemän, SAF-LO som gäller privatanställda arbetare, AKAP-KR för kommun- och regionsanställda och PA16 för statsanställda. Kollektivavtalen sätter ramarna för tjänstepensionen (se tabell 1). Premien, det vill säga det som arbetsgivaren betalar in, varierar mellan kollektivavtalen och ligger mellan 2% och 6% av lönen upp till en månadslön på 46 437 kr/mån (vilket motsvarar en årslön på 7,5 inkomstbasbelopp, 2023). För en högre lön är premieavsättningen mellan 30-31,5 % för den del av lönen som överstiger 46 437 kr/mån. Till varje kollektivavtal finns en så kallad valcentral. Det är till valcentralen som arbetsgivaren betalar in tjänstepensionen. Valcentralen skickar pengarna till det pensionsbolag som är förhandsvalet, eller till det pensionsbolag som pensionsspararen aktivt har valt. Själva valet att flytta tjänstepensionen görs också på valcentralen. Valcentralen hjälper dessutom arbetsmarknadens parter i upphandlingen av valbara pensionsbolag och sparformer.

Tabell 1: Översikt över kollektivavtalen inom det svenska tjänstepensionssystemet*

Kollektivavtal	ITP	SAF-LO	AKAP-KR	PA16
Omfattar	Tjänsteman	Arbetare	Kommun/regionanställd	Statsanställd
Parter/ förhandlare	Svenskt Näringsliv och PTK	Svenskt Näringsliv och LO	SKR, Pacta, Kommunal, OFR, Akademikeralliansen	Arbetsgivarverket, OFR/S, P och O, SACO-S och SEKO
Valcentral	Collectum	Fora	Pensionsvalet/ Valcentralen	SPV
Premie (% av lön) 1) <7,5 inkomstbasbelopp 2) >7,5 inkomstbasbelopp	1) 4,5% 2) 30% (46 438 - 185 750 SEK)	1) 4,5% 2) 30% för högre lönenivåer	1) 6% 2) 31,5% upp till 30 inkomstbasbelopp	1) 4,5%** 2) 31,5% för högre lönenivåer
Valmöjlighet	5 trad. försäkringar 5 fondförsäkringar (tot. 80 fonder). ***	4 trad. Försäkringar 10 fondförsäkringar (tot. 205 fonder). ***	4 trad. försäkringar 10 fondförsäkringar (tot. 274 fonder). ***	3 trad. försäkringar 6 fondförsäkringar (tot. 197 fonder). ***
Andel som är valbar	Hela, hälften måste placeras i en traditionell förvaltning	Hela	Hela	Lite mer än hälften (55%)

* Vissa kollektivavtal har olika villkor beroende på vilket år du är född. Vi har gjort en förenklad översikt baserat på en person som är 40 år gammal.

** 2% Kåpan Tjänste samt 2,5% Kåpan Valbar

*** Vissa fonder förekommer hos flera förvaltare så siffran är ungefärlig

4.1. Traditionell förvaltning eller fondförvaltning

Som pensionssparare kan du välja mellan traditionellt förvaltat tjänstepension eller fondförvaltning. En traditionell förvaltning innebär att försäkringsbolaget väljer placeringarna och förvaltar en så kallad pensionsportfölj. Det innebär generellt en lägre aktieandel i pensionsportföljen och bedöms därmed som en lägre risk. Dessutom är konsumenten ofta garanterad en viss avkastning, till exempel att man får tillbaka en del av det man betalat in.⁸ En fondförvaltat försäkring innebär att konsumenten själv kan välja mellan ett antal förutbestämda fonder. Fondförvaltning består oftast av en högre andel aktier (om man väljer en aktiefond) och innebär därför en högre risk. Det kan på sikt ge en bättre värdeutveckling än traditionella försäkringar, men värdet kommer att variera mer under tiden.

4.2. Valbarhet inom den kollektivavtalade tjänstepensionen

Den anställde som omfattas av den kollektivavtalade tjänstepensionen kan inom vissa ramar välja vilket pensionsbolag som förvaltar den egna tjänstepensionen. Varje kollektivavtal har en uppsättning av valbara pensionsbolag inom såväl traditionell förvaltning som fondförvaltning.

Pensionsspararen har följande val:

- 1) Att inte välja. Detta innebär att pengarna förvaltas av ett av kollektivavtalen förutbestämt pensionsbolag inom traditionell förvaltning. Det är detta alternativ som vi benämner förhandsvalet.
- 2) Att för den valbara delen välja ett annat valbart bolag inom traditionell förvaltning.
- 3) Att för den valbara delen välja fondförvaltning.

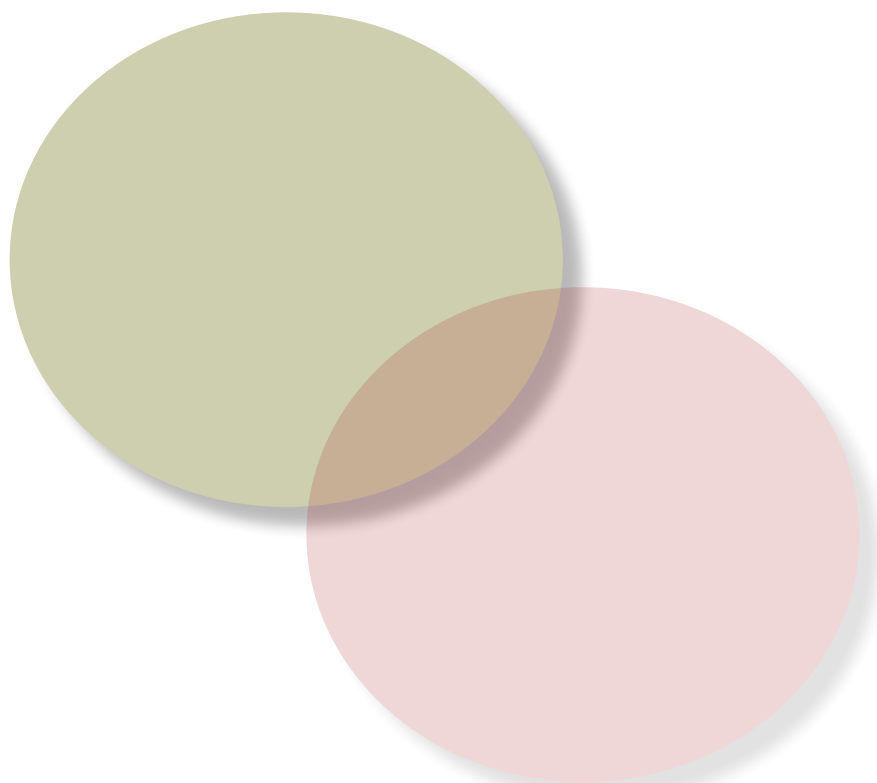
4.3. Lagstadgad hållbarhetsredovisning

Den stora betydelse som finansiella investeringar har för klimatförändring och omställning till ett hållbart samhälle uppmärksammades i Parisavtalet (FN:s Klimatkonvention 2015). De länder som signerat Parisavtalet har förbundit sig till att ställa om

⁸ Pensionsmyndigheten (2021) "Varför är tjänstepensionen så viktig och vad behöver jag göra?", [Den orange bloggen](#). 27 september 2021.

de finansiella flödena så att de bidrar till låga växthusgasutsläpp och en mer hållbar utveckling. Inom EU har ett regelverk tagits fram som har status av lagstiftning i medlemsländerna. Förordningen om hållbarhetsrelaterade upplysningar (Sustainable Finance Disclosure Regulation, SFDR) gäller från den 1 januari 2023 och syftar till hållbarhetsrelaterade upplysningskrav till konsument och marknad. Regelverket innebär att pensionsbolag ska ange om en fond inte är hållbar (grå, paragraf 6), om fonden främjar vissa hållbarhetsaspekter (ljusgrön, paragraf 8), eller om fondens huvudsyfte är hållbarhet (mörkgrön, paragraf 9).

Tillsammans med förordningen ska även EU taxonomin tillämpas. EU taxonomin är ett klassificeringssystem över vad som är hållbara investeringar i syfte att få en standardiserad och enhetlig syn på vad som är hållbart inom finansmarknaden, företag och EU. Det finns fortfarande stora osäkerheter kring hur regelverket kommer att tolkas och tillämpas och vad det har för effekt på konsumenters insyn. Uppföljningar av bland annat Finansinspektionen visar att trots en klassificering av en fond som mörkgrön enligt paragraf 9, så kan det samtidigt finnas investeringar i icke-hållbara verksamheter.⁹



⁹ Finansinspektionen (2022) Fonder med hållbar investering som mål, Dnr 22-23369.

5. PENSIONSSPARARENS PERSPEKTIV: FYRA FIKTIVA KARAKTÄRER

Vi vill presentera insyn och valbarhet inom tjänstepensionen utifrån pensionsspararens perspektiv. För att åskådliggöra pensionssparares olika förutsättningar har vi valt att arbeta med fiktiva personer som har olika yrken och därmed tillhör olika tjänstepensionsavtal. När vi genom dessa fyra fiktiva personer antar pensionsspararens perspektiv, så baserar vi det på de valmöjligheter och alternativ som finns enligt de olika kollektivavtalen samt den information om riktlinjer för fossilt innehav och annan hållbarhetsinformation som finns publikt tillgänglig på hemsidor och i årsrapporter. Vi har utgått från att de flesta anställda inte har tillgång till någon pensionsrådgivning genom arbetsgivaren.

Figur 1. Pensionssparare med olika typer av kollektivavtalad tjänstepension



Lisa arbetar på bank och tillhör ITP som gäller för tjänstepersoner inom den privata sektorn. Lisa tjänar 43 400 kronor i månaden. Under 2023 betalar arbetsgivaren in 23 436:- till Lisas tjänstepension, vilket motsvarar 4,5% av Lisas årslön.



Kai arbetar inom verkstadsindustrin och tillhör SAF-LO. Kai tjänar 31 800 kronor i månaden. År 2023 betalar arbetsgivaren in 17 172:- till Kais tjänstepension. Det motsvarar 4,5% av Kais årslön.



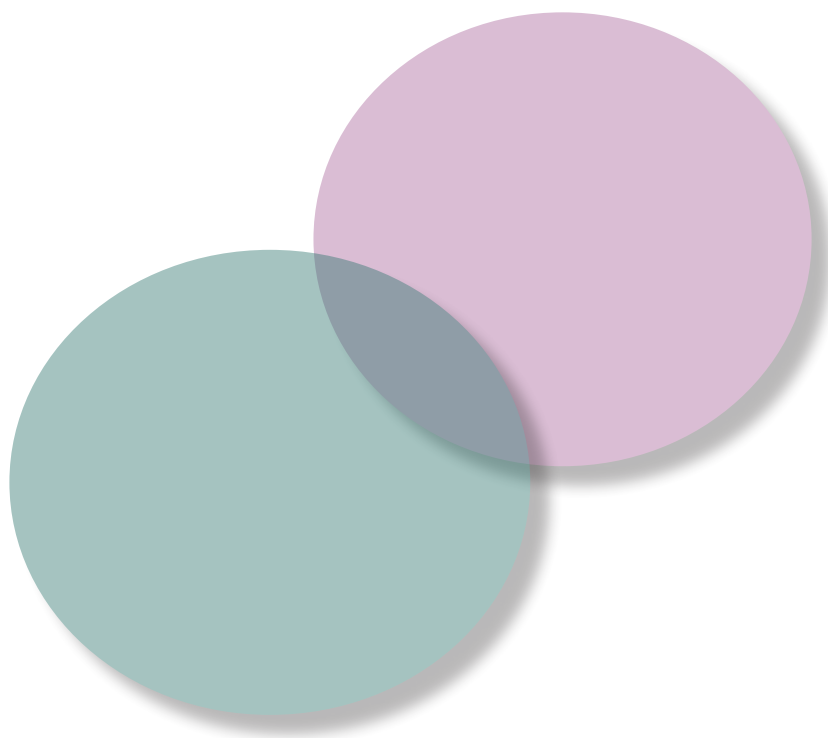
Alex är förskolelärare och kommunalanställd och tillhör därför AKAP-KR. Alex tjänar 33 100 kronor i månaden. 2023 betalar arbetsgivaren in 23 832:- till Alex tjänstepension, vilket är 6% av Alexs årslön.



Jesse är professor på ett universitet och är statligt anställd och tillhör därför PA16. Jesse tjänar 70 200 kronor i månaden. 2023 betalade arbetsgivaren in 110 631:- till Jesses tjänstepension. Det är 13% av Jesses årslön.

Jämfört med den allmänna pensionen så utgör tjänstepensionen en stor del av pensionen som är valbar. Vi kan ta Alex i figuren ovan som exempel. 18,5% av lönen går till allmän pension. Av dessa går 2,5% premiepensionen som är valbar. I Alex fall är det år 2023 i pengar räknat 9 930:- som går till premiepensionen. Tjänstepensionsdelen som betalas in under 2023 är en betydligt högre summa (23 832:-) och den är helt valbar inom kollektivavtalets ramar (dvs. Alex kan välja hur dessa pengar ska förvaltas).

Vi har gett våra pensionssparare en ålder på 40 år (vilket innebär ITP1 för ITP och avdelning 2 för PA16). Den lön vi anger är baserad på yrkeskollen.se. För jämförbarheten har vi valt att samtliga karaktärer har arbetat i 20 år. För att räkna ut tjänstepensionen har vi använt oss av Pensionsmyndighetens verktyg.¹⁰



¹⁰ Pensionsmyndigheten: <https://www.pensionsmyndigheten.se/forsta-din-pension/tjanstepension/rakna-ut-din-tjanstepension>

6. ATT INTE VÄLJA: DEN KOLLEKTIVAVTALADE TJÄNSTEPENSIONENS FÖRHANDSVAL

Att inte aktivt göra ett val i hur tjänstepensionen förvaltas innebär att pengarna förvaltas av ett av kollektivavtalen förutbestämt försäkringsbolag. Det är detta alternativ som vi benämner förhandsvalet. För samtliga fyra kollektivavtal innebär detta en traditionell förvaltning hos försäkringsbolagen enligt tabell 2 nedan.

Efter att ha gått igenom den publika informationen på de olika fondbolagens hemsidor var det uppenbart att information kring fossil andel av investeringarna inte är tillgänglig. För att säkerställa att så var fallet kontaktades även samtliga förhandsbolag som fick frågan om de offentligt redovisar denna information.

I tabellen nedan har vi samlat den information som är tillgänglig på hemsidorna som kan ge oss en indikativ bild över den fossila andelen innehav i portföljerna. Sammantaget har vi sökt information kring investeringsriktlinjer, målsättningar för hållbarhet och listor på innehav med värde.

Tabell 2: Fossila innehav för tjänstepensionens förhandsval. Den publikt tillgängliga informationen april 2023.

KOLLEKTIVAVTAL	ITP	SAF-LO	AKAP-KR	PA16
Förvaltare	Alecta	AMF	KPA Pension	Kåpan Tjänste
Information om pensionsportföljens innehav på hemsida	Namn och värde på innehav	Namn på innehav, ej värde	Namn på innehav, ej värde	Namn och värde på innehav
Investeringsriktlinjer och målsättningar kring fossila innehav	Investerar ej i bolag med: <ul style="list-style-type: none"> >5% från utvinning av förbränningskol el. okonventionell olja och gas >5% av energiproduktion baserad på förbränningskol 	Investerar ej i bolag med: <ul style="list-style-type: none"> >5% inom utvinning av kol 	Investerar ej i bolag med: <ul style="list-style-type: none"> >5% utvinning av kol >30% kolanvändning >10 % inom oljesand "Högre toleransnivåer för kol och oljesand för att möjliggöra branschens omställning till fossilfritt."	Undviker att investera i bolag med: <ul style="list-style-type: none"> >5% inom utvinning, kraftproduktion, bearbetning och raffinering från kol och olja. Med reservation för ett fåtal bolag som dem i dagsläget anser vara omställningsbolag. Investeringar i kol och olja ska vara marginell till år 2023.
Fossil andel	Ej beskriven	Ej beskriven	Ej beskriven	Ej beskriven
Kommentar	Inga riktlinjer för produktion av olja och gas.	Inga riktlinjer för produktion av olja och gas.	Svårt tydligt när de har höga toleransnivåer och dessutom säger att de ska medverka till branschens omställning, med 556 olika innehav. Inga riktlinjer för produktion och utvinning av olja och gas.	Svårt tydligt med reservationen för bolag som de vill hjälpa att ställa om. Inga riktlinjer kring gas.

För samtliga förhandsval är det omständligt att leta efter information kring fossila innehav. Ingen av bolagen publicerar information om faktisk fossil andel av sina investeringar och den publikt tillgängliga informationen kring riktlinjer för fossila investeringar och innehavslistor är inte enkelt jämförbar. Inte för något av bolagen får vi fram information kring generella investeringsriktlinjer för fossila innehav. Vi finner riktlinjer för olja och kol, eller för utvinning men inte produktion. För ITP benämns endast vissa sektorer, såsom förbränningskol, okonventionell olja och gas och olje- och gasutvinning.

Vad gäller transparensen på innehaven i portföljerna så redovisar två av fyra bolag en lista på namn och värde på innehaven, medan övriga endast redovisar namnen på innehaven. I de flesta fallen är listorna på innehaven från 2021 (m.u.a. Alectas som är från 2022), och man kan anta att de har förändrats sedan dess.

6.1 Förhandsvalet: pensionsspararens perspektiv

Det finns stora möjligheter att göra egna val inom tjänstepensionen, men villkoren ser lite olika ut för Lisa, Kai, Alex och Jesse. De får olika slags information och de har olika alternativ att välja mellan. För närvarande har ingen av de gjort något val, utan alla är kvar i förhandsvalet.



Den information som **Lisa (ITP)** får är bland annat att förvaltaren av tjänstepensionen har en ambition att hålla nere investeringar i utvinning av kol (ej mer än 5%). Men hur mycket kol som Lisas pengar faktiskt är investerade i finns det ingen information om. I princip skulle det kunna var både mer eller mindre än 5%. Det är också osäkert hur stor andel som finns investerat i produktion av olja och gas eftersom det inte finns någon information om det.

När vi screenar Lisas tjänstepension för fossil produktion så är resultatet att den inte innehåller någon fossil produktion.



Kai (SAF-LO) får veta att förvaltaren av tjänstepensionen inte investerar i bolag med mer än 5% inom utvinning av kol. Förvaltaren säger ingenting om olja och gas, vad betyder det? Det är bra att det finns en ambition att minska investeringar i kol, men varför finns ingen ambition att minska olja och gas?

Eftersom förvaltaren av Kais tjänstepension inte uppger hur stort värdet av innehaven är kan vi inte screena för hur stor andel som är fossil.



Alex (AKAP-KR) får veta att tjänstepensionspremien kan komma att investeras i kolutvinning (bolagets målsättning är <5%), kolanvändning (bolagets målsättning är <30%) och oljesand, som är högst kontroversiellt utifrån miljöperspektiv (bolagets målsättning är <10%). Det finns inga uttalade ambitioner att minska innehav i produktion och utvinning av olja och gas och bolaget förklarar sina höga toleransnivåer inom de kontroversiella sektorerna med att de vill ”möjliggöra branschens omställning till fossilfritt”. Alex ser att bolaget har 556 olika innehav och inser att det är orimligt att tro att bolaget kommer att lyckas föra substantiella hållbarhetsdiskussioner för ett så stort antal bolag och därigenom driva den påstådda omställningen.

Eftersom förvaltaren av Alex tjänstepension inte uppger hur stort värdet av innehaven är kan vi inte screena för hur stor andel som är fossil. Att den här informationen inte finns, gör det också svårare att bedöma hur stor påverkan som försäkringsbolaget kan ha på oljebolagen.



Jesse (PA16) som är statligt anställd har en ganska bra pension men lite mindre valfrihet inom pensionen än övriga: endast hälften av tjänstepensionen är valbar. I den information som Jesse får ser det ut som att det skulle kunna investeras mycket i gas (eftersom det inte finns några uttalade ambitioner att minska). Dessutom kanske så mycket som 5% investeras i utvinning, kraftproduktion, bearbetning och raffinering från kol och olja. Men än mer investeras säkert i de bolag som anses vara omställningsbolag – men vad innebär det, och när ska de ställa om?

När vi screenar Jesses pension för fossila bränslen så är resultatet att den inte innehåller någon fossil produktion.

7. AKTIVT VAL TRADITIONELL FÖRVALTNING

Information om tjänstepensionen och vilka val som finns att tillgå finns på försäkringsbolagens, valcentralernas och pensionsmyndighetens hemsidor. När man väljer traditionell förvaltning inom tjänstepensionen så innebär det ett val av den som förvaltar pensionen.

7.1. Valbara bolag inom traditionell förvaltning

För pensionsspararen finns ett begränsat antal bolag att välja på. Som tabell 3 visar så har varje avtal ett förhandsval (alternativet om man inte gör ett aktivt val) och utöver det finns mellan två och fyra andra bolag att välja på.

Tabell 3: Valbara bolag inom traditionell förvaltning

Valbara bolag	ITP	SAF-LO	AKAP-KR	PA16
Alecta	Förhandsval			
AMF		Förhandsval		
KPA Pension			Förhandsval	
Kåpan				Förhandsval
Folksam				
SEB				
Skandia				

Fyra av de totalt sju förvaltare som finns att välja på återfinns sedan tidigare i tabell 2 utifrån information om pensionsportföljens innehav i fossila bränslen, samt de uttalade investerings- och riktlinjerna. Alecta och AMF som förvaltar pensionerna inom ITP och SAF-LO är valbara bolag för de som har AKAP-KR och PA16. Dessutom tillkommer tre bolag; Folksam och SEB, som är valbara inom ITP och SAF-LO, samt Skandia som är valbart inom ITP och AKAP-KR. I tabell 4 redovisar vi den information som dessa bolag har publicerat tillgängligt om pensionsportföljens innehav i fossila bränslen, samt investerings- och riktlinjer.

Tabell 4: Översikt övriga valbara bolag inom traditionell försäkring

Förvaltare	Folksam	SEB	Skandia
Pensionsportföljen	Namn på innehav, ej värde	Hittar ingen publik lista på innehav	Redovisar endast 10 största aktieinnehaven
Investeringsriktlinjer och målsättningar kring fossila innehav	Investerar ej i bolag med: <ul style="list-style-type: none"> • > 30 % från verksamhet baserad på termisk kol (i första hand kraftbolag) • > 5 % av omsättningen från termisk kol (i första hand gruvbolag) • > 10 % av intäkter från oljesand 	Investerar ej i bolag med: <ul style="list-style-type: none"> • >5 % av omsättning från produktion och utvinning av energi från fossila bränslen och som inte har tydliga omställningsstrategier i enlighet med Parisavtalet. Viss exponering kan dock förekomma. 	Investerar ej i bolag med: <ul style="list-style-type: none"> • > 5 % utvinning av termiskt kol • Renodlade och dominerande aktörer inom okonventionell olja, oljesand och aktörer i norra arktis (>5%) • > 25 % kol • Energibolag som motverkar Parisavtalet • Målsättning är att till 2025 reducera innehav i fossila bränslen med 75% jämfört med 2018 (till att motsvara <1% av investeringarna)
Fossil andel	n/a Inga riktlinjer för produktion och utvinning av olja och gas	c.5%	n/a Inga riktlinjer för produktion och utvinning av olja och gas, eller produktion av kol

I tabell 2 och 4 kan vi se hur bolagen själva presenterar hur de förhåller sig till investeringar i fossila bränslen. I övrigt är det ganska svårt för pensions spararen att hitta information som ger underlag för medvetna och hållbara val. Det finns offentligt tillgängliga jämförelser av hållbarhetsaspekter i tjänstepensionen, men de ger förhållandevis lite information, särskilt vad gäller fossila bränslen.

7.2. Jämförelse av bolagens hållbarhetsaspekter

Pensionsmyndighetens hemsida har som rubrik under sidan för tjänstepensionen ”Gör medvetna val för din tjänstepension”, men berör inte hållbarhetsaspekter eller länkar till någon jämförelse för sådana. Genom att logga in med bank-id kan konsumenten få en simulerad prognos över sin pension. Även sidan *Min Pension*, en tjänst mellan staten och pensionsbolagen, ger konsumenten en prognos för pensionen och prognoserna är väldigt lika. *Min Pension* har en flik med rubriken hållbarhet men beskriver därunder endast att ”pensionsbolagen har krav på sig att lämna information om och på vilket sätt de har tagit hänsyn till hållbarhetsfaktorer och hållbarhetsrisker i sin förvaltning, enligt EU:s nya regelverk SFDR. *Min Pension* hänvisar vidare till enskilda pensionsbolag och deras information om hur de arbetar med hållbarhetsfrågor. *Min Pension* diskuterar hållbart pensionssparande i en egen podcast.

På kollektivavtalens valcentraler kan konsumenten gå in och se sin tjänstepension och ändra sitt val. För att underlätta valet har valcentralerna en jämförelse för de valbara

pensionsbolagen. ITP:s *Collectum* har en jämförelse med en flick för hållbarhetsaspekter, men denna ger väldigt lite information och jämför endast vilka bolag som har skrivit under PRI och UN Global Compact, samt länkar till varje bolags arbete med hållbarhetsfrågor. SAF-LO (Fora) samt AKAP-KR (Valcentralen) länkar till de valbara bolagen men inte med någon direktlänk till deras hållbarhetsinformation. PA16:s valcentral SPV har ingen information om hållbarhet som möjliggör jämförelsen, men länkar till varje bolags arbete med hållbarhetsfrågor.

Det finns privata aktörer som gör jämförelser av pensionsbolagens hållbarhet. *Söderberg och Partners* publicerar en årlig rapport som jämför hållbarhet i 12 svenska pensionsbolag inom kategorierna process för hållbara investeringar, påverkansarbete och hållbarhetsambitioner och värdeskapande, samt en sammanfattande jämförelse.¹¹ Analysen finns endast i rapportform, och ger ingen information om investeringar inom den fossila sektorn. Endast ett bolag får grönt betyg, Skandia. *Max Mathiessen* har gjort en analys över hur pensionsbolag inom traditionell försäkring och fondförsäkring tar hänsyn till ansvarsfulla och hållbara investeringar när de bygger upp investeringsportföljen.¹² Två av bolagen inom de kollektivavtalade tjänstepensionerna får betyget väl godkänt av Max Mathiessen: Folksam och KPA Pension (dessa får endast godkänt av Söderberg och Partners). Skandia får endast godkänt av Max Mathiessen. Det bolag som faller sämst ut i Söderberg och Partners analys är Alecta (som får godkänt av Max Mathiessen), medan den som får sämst betyg av Max Mathiessen är Kåpan (som ej är med i analysen av Söderberg och Partners).

7.3 Aktivt val av förvaltare: Pensionsspararens perspektiv

I föregående avsnitt har vi sammanställt de alternativ som pensionsspararen har att välja på samt den information som finns om fossila innehav, liksom jämförelser mellan bolagen och deras hållbarhetsbetyg. Hur ska då pensionsspararna kunna göra medvetna och hållbara val? Så här resonerar Lisa, Kai, Alex och Jesse utifrån det lilla underlag som finns.



Lisa (ITP) har fem bolag att välja på om förhandsvalet (Alecta) inkluderas. Av dessa är det endast en som uttalar ett maxtak för fossila bränslen på omkring 5% och det är SEB. Lisa väljer därför SEB.



Kai resonerar ungefär likadant som Lisa – att det låter bra att hålla nere fossila investeringar. Det är enbart SEB som gör dessa utfästelser bland de fyra alternativ som finns inom SAF-LO. Men eftersom det verkar krångligt att byta stannar Kai kvar i förhandsvalet AMF.

¹¹ Söderberg och Partners: <https://www.soderbergpartners.se/om-oss/analys/hallbarhetsanalys/hallbara-pensionsbolag/>

¹² Max Mathiessen: <https://www.maxm.se/newsroom/?p=60488>



Alex har KPA Pension i sitt förhandsval, och de får väl godkänt av Max Mathiesen men endast godkänt av Söderberg och Partners. Alex byter till Skandia som är det enda av 12 bolag som får godkänt i Söderberg och partners analys. Skandia uttrycker att de inte investerar i oljesand, vilket KPA Pension gör med hänvisning till möjlighet att påverka omställning. Eftersom Alex ser att de har väldigt många innehav (mer än 500) så är Alex osäker på hur bolaget kan hinna att arbeta med påverkan på alla sina bolag.



Jesse (PA16) har Kåpan som förhandsval och endast Alecta och AMF att välja mellan. Alecta faller sämst ut i Söderberg och Partners analys, men får däremot godkänt av Max Mathiessen. Den som får sämst betyg av Max Mathiessen är Kåpan (som ej är med i analysen av Söderberg och Partners). Men eftersom Kåpan utlovar att investeringar i kol och olja ska vara marginell redan till år 2023 väljer Jesse att vara kvar i Kåpan.

Två av våra fyra pensionssparare har nu gjort ett aktivt val utifrån en önskan om att minska fossila investeringar och utifrån ganska knapphändig information. Av de sju valbara bolagen var det ett av bolagen, SEB, som uttalat målet att minska investeringar av fossila bränslen till max 5%. Övriga bolag ger inte tillräckligt med information för att vi ska kunna göra en motsvarande slutsats. Bolagen diskuterar begränsningar för förbränningskol, termisk kol, oljesand och/eller okonventionell olja och gas. Men alla aspekter inom utvinning och produktion av fossila bränslen diskuteras inte på ett jämförbart sätt.

8. AKTIVT VAL FOND FÖRVALTNING

I detta avsnitt utgår vi ifrån att våra pensionssparare istället väljer fondförvaltning för sin tjänstepension. Inom fondförvaltningen har konsumenten att välja mellan fem och tio fondförvaltare och ofta ett par hundra fonder inom sitt kollektivavtal. Att jämföra de olika alternativen tar tid och de hjälpmedel som finns för att göra jämförelser är sinsemellan inte jämförbara.

8.1. Jämförelse av bolagens hållbarhetsaspekter

Ett hjälpmedel för konsumenten i att göra ett mer medvetet val är därför att använda sig av jämförelser för hållbara fonder och fondförvaltare. Flera av bolagens hemsidor syftar till att ge information och jämförelse för hållbarhetsaspekter för fondvalen i tjänstepensionen.

Den enskilde pensionsspararen uppmanas av Pensionsmyndigheten att välja medvetet kring sin tjänstepension. På Pensionsmyndighetens hemsida sägs till exempel att ”Det går att välja hållbart både inom premiepensionen och tjänstepensionen samt om du har ett eget sparande till pension.” Pensionsmyndigheten säger även att det dessutom är enkelt för pensionsspararen ”tack vare tydlig märkning och verktyg som gör det enkelt att välja – och välja bort.” Myndigheten har tagit fram ett verktyg för jämförelse att välja bort bland annat fossila bränslen, men verktyget finns enbart för fonderna i Premiepensionssystemet, PPM, och omfattar inte alla fonder i tjänstepensionen.

Valcentralerna kan tillhandahålla jämförelser. ITP:s *Collectum* har en jämförelse för hållbarhetsaspekter för fondbolagen, men den innehåller endast information om vilka fondbolag som har skrivit under FN:s principer för ansvarsfulla investeringar samt principerna för ansvarsfull bolagsstyrning i initiativet Global Compact och går inte att använda för att förstå innehaven i fossila bränslen.¹³ Ingen av de övriga tre valcentralerna har någon information som underlättar jämförelser.

Förutom information via Pensionsmyndigheten och valcentralerna finns ett antal miljö- och hållbarhetsstandarder som företag och/eller fonder kan använda sig av. Dels finns det icke-vinstdrivande Miljömärkning Sverige AB, som bland annat fått i uppdrag av Regeringen att ansvara för Svanen-märkning, dels finns privata företag som har sina egna märkningar och standarder för hållbarhetsgranskning. Miljömärkningar och andra hållbarhetsbetyg syftar till att förenkla för konsumenten, men sammantaget är det långt ifrån enkelt för konsumenten att förstå och välja utifrån de märkningar

¹³ UNPRI Principles for Responsible Investment PRI, UN Global Compact <https://globalcompact.se>

och standarder som finns. Finansinspektionen bedömer också den övergripande hållbarhetsinformationen som finns tillgänglig om fondernas investeringar som otydlig.¹⁴ Nedan går vi igenom de märkningar och standarder som är de mest framträdande i den information vi sammanställt, och som vi använt oss av när vi gjort aktiva val för våra pensionssparare.

Det finansiella tjänsteföretaget *Morningstar* ger hållbarhetsbetyg för fonder på en skala med 1-5 glober, baserat på data från Sustainalytics. ”Betyget ”är ett mått på de ekonomiskt väsentliga riskerna inom miljö, socialt och ledningsfrågor (ESG - Environmental, Social and Governance) i en portfölj relativt till liknande konkurrerande portföljer. De bästa 10%, med lägsta genomsnittliga risken, får 5 glober. Sedan får de nästa 22,5% fyra glober, 35% får tre glober och 22,5% får två glober. Slutligen får 10% av portföljer med den högsta risken en glob.”¹⁵ Betyget återfinns ofta på respektive hemsida hos fondbolagen. Intresserade konsumenter kan även gå in på Morningstars hemsida och söka efter informationen kring respektive fond.

Morningstar har även tagit fram en märkning för låg CO₂-risk.¹⁶ CO₂-betyget ”är en kapitalvägd beräkning baserad på fondernas portföljer och Sustainalytics analys av underliggande innehavs CO₂-risk. Två mått, CO₂-riskvärdet och exponeringen mot fossila bränslen, avgör om fonden får märkningen ”Låg CO₂-risk”. För att kunna få beteckningen Låg CO₂-risk måste fondens portföljs genomsnittliga CO₂-riskvärde de senaste 12 månaderna vara under 10 och den genomsnittliga exponeringen mot fossila bränslen under 7 procent. För att dessa mått ska beräknas måste dessutom minst 67 procent av portföljens innehav täckas av Sustainalytics analys.¹⁷

Svanenmärkning av fonder syftar till att förenkla för konsumenten att göra hållbara val. I vissa fall listas märkningen direkt i jämförelsen för fonderna på fondbolagens hemsidor, i vissa fall får konsumenten själv jämföra de fonder man är intresserad av med Svanens lista över märkta fonder. Listan är ett pdf-blad och det är omständligt att gå igenom för varje fond om den återfinns i listan eller ej. En Svanenmärkt fond ska ha mindre än 5% inom fossila bränslen och utesluta företag som ”utvinner, förädlar, producerar, exploaterar eller borrar efter energi från kol (för elproduktion), olja, gas och uran (max 5 % av företagets omsättning)”.¹⁸ Svanenmärkningen tillåter däremot ”omställningsbolag” för företag verksamma inom fossilindustrin om de uppfyller tre krav: 1) minst 90 % av andelen nyinvesteringar, sett till en treårsperiod inklusive det senaste räkenskapsåret, är kopplat till förnybar energi, 2) minst 50 % av omsättningen kommer från förnybar energi, de senaste 1, 2 eller 3 åren; 3) inga intäkter får komma från brytning av tjärsand, skifferolja, skiffergas, andra frackingaktiviteter eller utvinning i den arktiska regionen.¹⁹

¹⁴ Finansinspektionen (2022).

¹⁵ Morningstar 2020: <https://www.morningstar.se/se/news/202095/fakta-om-morningstars-h%C3%A5llbarhetsbetyg.aspx>

¹⁶ Morningstar 2021: <https://www.morningstar.se/se/news/217174/hur-kan-du-investera-i-klimatfonder.aspx>

¹⁷ Fondmarknaden FAQ: https://fondmarknaden.se/pdf/FAQ_Koldioxidrisk.pdf

¹⁸ Svanen FAQ: <https://www.svanen.se/faq/fonder/fragor-och-svar-kring-exkluderingskrav/>

¹⁹ Svanen FAQ

Ytterligare en jämförelse för fonder är *Hållbarhetsprofilen* (HP), ett initiativ av intresseforumet Swesif (Sweden's Sustainable Investment Forum).²⁰ Det är ett standardiserat informationsblad där fondbolagen själva beskriver fonders inriktning vad gäller integrering av ansvarsfulla investeringar som ett komplement till fondfaktabladet. Syftet är att tillgodose fondsparares och allmänhetens behov av att på ett enkelt och överskådligt sätt få information om hur fonder tillämpar hållbarhetskriterier i sin förvaltning. Den möjliggör även jämförbarhet mellan fonder. På sidan kan man välja bort investeringar i fossila bränslen och få fram en lista över fonder som alltså är självdeklarerade som fossilfria. I praktiken innebär det ofta <5% investeringar i fossila bränslen, och i vissa fall utesluts produktion men inte utvinning (ex Öhman Småbolagsfond exkluderar endast produktion av fossila bränslen).

Som vi redan sett i avsnitt 7 så gör företagen *Söderberg och Partners* och *Max Mathiessen* jämförelser av pensionsbolagens hållbarhet. Söderberg och Partners publicerar en årlig rapport för hållbara fondförvaltare som jämför i kategorierna Hållbarhet i fondurvalet (25% av totalbetyg), Påverkansarbete (25% av totalbetyg), Kommunikation och transparens (20% av totalbetyg) samt Utbud 30% av totalbetyg).²¹ Betygen som ges är rött-gult-grönt, och grönt betyder mest hållbart. Analysen ger ingen information om investeringar inom den fossila sektorn. Folksam, Futur Pension, Skandia och SPP får grönt betyg (Söderberg och Partners 2023). Max Mathiessen har också gjort en analys över hur pensionsbolagen tar hänsyn till och arbetar med hållbara investeringar inom fondförsäkring. Max Mathiessen använder sig av en tregradigskala och beteckningarna G, VG och MVG. SPP når högst placering inom fondförsäkring tätt följt av Folksam Liv och Handelsbanken Liv som alla får betyget MVG (Mycket Väl Godkänd).²²

Max Mathiessens analys går även igenom fondutbudet för två av kollektivavtalen ITP och SAF-LO: ”Inom ITP presterar SPP bäst med en låg andel kontroversiella innehav. Bäst prestation mot FN:s hållbarhetsmål har däremot Handelsbanken. Inom utbudet för SAF-LO utmärker sig SPP som bolaget med generellt lägst andel kontroversiella innehav samt Handelsbanken som presterar bäst gentemot FN:s hållbarhetsmål.”^{23 24}

Utöver ovanstående finns den EU lagstiftade kategoriseringen enligt SFDR, där paragraf 8 innebär att fonden främjar vissa hållbarhetsaspekter och paragraf 9 innebär att fondens huvudsyfte ska vara hållbarhet.

²⁰ Swefif Hållbarhetsprofilen: <https://swesif.org/hallbarhetsprofilen/>

²¹ Söderberg och Partners: <https://www.soderbergpartners.se/om-oss/analys/hallbarhetsanalys/hallbara-fondforsakringar/>

²² Max Mathiessen: <https://www.maxm.se/newsroom/?p=60488>

²³ Max Mathiessen: <https://www.maxm.se/newsroom/?p=64584>

²⁴ Max Mathiessen (2022) Ansvarsfullt ägande, rapport.

8.2 Fossilfria fonder: Pensionsspararens perspektiv

Om den valbara traditionella förvaltningen präglas av relativt få alternativ och begränsad information så är alternativen inom den valbara fondförvaltningen betydligt fler. Det finns ett flertal betygsättningar, standarder och lagstadgade kategoriseringar för hållbarhet, men informationen är fragmenterad och svårjämförbar och det är tidskrävande att hitta information då den inte finns samlad på ett ställe.

Vi har sammanställt den publikt tillgängliga information som finns om fondernas innehav i fossila bränslen samt andra hållbarhetsaspekter. Vi presenterar nedan hur våra pensionssparare Lisa, Kai, Alex och Jesse väljer för att få en så fossilfri fondförvaltning som möjligt utifrån tillgänglig information. Var och en har ett val mellan ett antal fondförvaltare och de fonder som förvaltarna har. Eftersom fondförvaltarna kan ha samma fonder så är det antal fonder vi anger inte exakt eftersom det kan finnas dubletter mellan fondförvaltarna.



Lisa (ITP) har fem fondförvaltare att välja på och omkring 80 fonder. De fem fondbolagen redovisar på olika sätt och anger olika typer av hållbarhetsmärkningar. Endast två av de fem bolagen anger information om andel fossila bränslen: Futur Pension och Swedbank. Dessa har tillsammans 18 fonder som anges vara fossilfria. Övriga bolag kan ha

fossilfria fonder, men det finns ingen lättillgänglig information om. Hos SPP kan Lisa välja bort fossila bränslen till <5%, med vissa undantag av fonder som inkluderar ”omställningsbolag”. Lisa kunde inte hitta information om Svanenmärkningen på alla bolagens hemsidor, utan var tvungen att gå in på Svanens hemsida för en lista på fonder med denna märkning.

Försäkringsbolag	Futur Pension	Handelsbanken	Movestic	SPP	Swedbank
Antal fonder	17	14	12	14	23
Inga fossila bränslen	8	-	-	-	10
SFDR Art. 9	1	1	0	1	-
5 glober*	6	4	-	-	7
Låg CO2-risk*	10	-	-	12	17
Svanenmärkt	1	5	0	1	0
Hållbarhetsbetyg**	Grönt	Gult	Gult	Grönt	Gult

* Morningstar

** Söderberg och Partners

Utifrån målsättningen att välja en hållbar fond som inte innehåller fossila bränslen så är endast två fondbolag aktuella. Fem av de 18 fonderna utan fossila innehav har fem hållbarhetsglober. En har fem glober och SFDR Artikel 9, en har 5 hållbarhetsglober och låg CO2-risk och en är Svanenmärkt. Lisa väljer att placera sin tjänstepension i dessa tre fonder med lika stor del i varje.

Mest hållbara fonderna utan fossila bränslen inom ITP:

Fond	Fondbolag	SFDR	Antal glober*	Låg CO2-risk*	Svanen
Storebrand Grön Obligationsfond	Futur Pension	9	5	Nej	Nej
Swedbank Robur Access Edge Jap	Swedbank	n/a	5	Ja	Nej
Didier & Gerge Global	Futur Pension	8	3	Ja	Ja

*Morningstar

Vi som dessutom har data genom vår licens från Morningstar kan scanna Lisas valda fonder och ser att de inte innehåller några innehav i fossila bränslen. När vi scannar de tre fonderna som Lisa valt så innehåller de inga innehav i fossil produktion. Men det gjorde heller inte Lisas förhandsval.



Kai (SAF-LO) kan välja mellan tio fondförvaltare och omkring 200 fonder. De många fondförvaltarna och det stora fondutbudet gör att det är svårt få en snabb överblick av valen. Efter en genomgång av alla fonderna visar det sig att det endast är Futur Pension och Swedbank som redovisar den fossila andelen i fonderna; 15 respektive 11 fonder är helt fossilfria. Hos SPP kan man välja bort

fossila bränslen till att uppgå till maximalt 5% av innehavet, med undantag av fonder som inkluderar ”omställningsbolag”. Listan över undantag presenteras i ett separat dokument och är därför krångligt att jämföra för varje bolag. Av övriga bolag är det tre, Nordea, Movestic och SEB, som i stort sett inte redovisar några hållbarhetsaspekter. Nordea ger inga indikatorer alls medan SEB och Movestic endast ger information om SFDR. Att de samtliga får låga betyg i Söderberg och Partners granskning är därför inte särskilt förvånande. Även AMF får underkänt i Söderberg och Partners granskning. Tre av AMFs 14 fonder har 5 hållbarhetsglober. Bland de övriga fondförvaltarna är det spretig information. De flesta redovisar SFDR, sex av tio redovisar Morningstars hållbarhetsglober och sex av tio redovisar låg CO2-risk. Endast två av fondförvaltarna har fonder som är Svanenmärkta.

Tabell 6: Jämförelse valbara fonder för fondförvaltare inom SAF-LO

FÖRSÄKRINGS- BOLAG	AMF	Folksam LO	Futur pension	Handelsbanken	LF	Movestic	Nordea	SEB	SP	Swedbank
Antal fonder	14	12	37	25	15	14	27	19	14	28
Inga fossila bränslen	-	-	15	-	-	-	-	-	-	11
SFDR Art. 9	0	1	4	2	0	1	-	0	0	-
5 glober*	3	4	11	8	1	-	-	-	-	13
Låg CO2-risk*	6	10	23	-	10	-	-	-	11	19
Svanenmärkt	0	0	1	2	0	0	0	0	0	0
Hållbarhetsbetyg**	Rött	Grönt	Grönt	Gult	Gult	Gult	Rött	Rött	Grönt	Gult

* Morningstar
** Söderberg och Partners

Utifrån målsättningen att välja en hållbar fond som inte innehåller fossila bränslen så har Kai alltså att välja mellan fonderna hos Futur Pension och Swedbank som är de enda bolagen som redovisar denna information. Kai gör en kort-lista utifrån att de fossilfria fonderna dessutom ska ha SFDR 9, 5 glober, och/eller låg CO2-risk och/eller Svanen-märkning.

Mest hållbara fonderna utan fossila bränslen inom SAF-LO:

Fond	Fondbolag	SFDR	Antal glober*	Låg CO2-risk*	Svanen
Storebrand Grön Obligationsfond	Futur Pension	9	5	Nej	Nej
Carnegie All Cap	Futur Pension	9	0	Ja	Ja
Cliens Mixfond AB	Swedbank	-	5	Ja	Nej
Swedbank Robur Access Edge EM	Swedbank	-	5	Ja	Nej
Swedbank Robur Access Edge Jap	Swedbank	-	5	Ja	Nej
Swedbank Robur Technology	Swedbank	-	5	Ja	Nej

*Morningstar

Kai väljer de fonder som syftar till hållbarhet enligt EU-lagstiftningens kategorisering, och som dessutom har 5 glober, låg CO2 risk eller svanen. Det blir Storebrand Grön Obligationsfond och Carnegie All Cap. För att sprida sina besparingar lite så väljer Kai även en av Swedbanks fonder. I Kais lista på ”bästa fonder” efter allt arbete att ta reda på hållbarhetsinformationen så verkar alla Swedbankfonder vara lika bra då de har 5 hållbarhetsglober och dessutom låg CO2 risk. Lite slumpmässigt faller valet på Swedbank Robur Technology, men Kai hade lika gärna kunnat välja något annat.

När vi screenar fonderna som Kai valt kan vi se att de inte har några innehav i fossil produktion. Vi kan inte jämföra det med förhandsvalet eftersom Kai's förhandsval inte innehöll tillräcklig information för att tillåta en screening.



Alex (AKAP-KR) kan välja mellan tio fondförvaltare och omkring 274 fonder. Det är ett stort fondutbud och därför svårt att få en bra överblick. Tre av de tio bolagen redovisar den fossila andelen i bolagen: Futur Pension och Swedbank redovisar en procentandel för varje fond och Folksam LO redovisar en lista över de bolag som inte investerar i fossila bränslen. Totalt är det 41 fonder som redovisas som fossil-

fria hos de tre bolagen. Av övriga bolag är det tre som i stort sett inte redovisar några hållbarhetsaspekter alls: Nordea ger inga indikatorer alls medan SEB och Movestic endast ger information om SFDR. Dessa tre får även underkänt eller ligger på gränsen i Söderberg och Partners granskning av hållbara fondförvaltare. För de övriga fondförvaltarna redovisar sex av tio SFDR, sju av tio redovisar Morningstars hållbarhetsglober och sex av tio redovisar låg CO2-risk. Endast Handelsbanken har fonder som är Svanenmärkta.

Tabell 7: Jämförelse valbara fonder inom AKAP-KR

FÖRSÄKRINGS- BOLAG	AMF	Folksam LO	Futur pension	Handelsbanken	KPA Pension	LF	Läraryfonder	Nordea	SEB	Swedbank
Antal fonder	18	21	47	24	13	30	20	38	27	36
Inga fossila bränslen	-	14	14	-	-	-	-	-	-	13
SFDR Art. 9	0	1	5	1	-	0	1	-	1	-
5 glober*	7	10	16	11	-	5	10	-	-	19
Låg CO2-risk*	7	14	31	-	-	21	16	-	-	27
Svanenmärkt	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0
Hållbarhetsbetyg**	Rött	Grönt	Grönt	Gult	Gult	Gult	n/a	Rött	Rött	Gult

*Morningstar
**Söderberg och Partners

Utifrån målsättningen att välja en hållbar fond som inte innehåller fossila bränslen så har vi alltså att välja mellan fonderna i Folksam LO, Futur Pension och Swedbank. Av de 41 fonder utan fossila innehav har 20 fonder fem hållbarhetsglober, två fonder är SFDR Artikel 9 (obs. att Swedbank inte redovisar SFDR). Ingen av de fossilfria fonderna är Svanenmärkt. 13 fonder har både fem glober och låg CO2-risk.

Mest hållbara fonderna utan fossila bränslen inom **AKAP-KR**:

Fond	Fondbolag	SFDR	Antal glober*	Låg CO2-risk*	Svanen
Storebrand Grön Obligationsfond	Futur Pension	9	5	Nej	Nej
Storebrand Global Solutions	Futur Pension	9	4	Ja	Nej
Storebrand Emerging Markets	Futur Pension	8	5	Ja	Nej
Swedbank Robur Technology	Swedbank	-	5	Ja	Nej
Swedbank Access Edge Japan	Swedbank	-	5	Ja	Nej
Swedbank Access Edge EM	Swedbank	-	5	Ja	Nej
Cliens Mixfond B	Swedbank	-	5		

* Morningstar

Alex väljer den fond som har hållbarhet som syfte och dessutom 5 glober: Storebrand Grön Obligationsfond och en av Swedbanks fonder: Swedbank Robur Technology.

Alex har ingen aning om ifall det här blir ett bättre val, men hoppas på det.

Vi som dessutom har data genom vår licens från Morningstar kan scanna Alex valda fonder och ser att de inte innehåller några innehav i fossila bränslen. Vi kan inte jämföra detta med hur det var innan Alex gjorde ett aktivt val eftersom den offentligt tillgängliga informationen om förhandsvalet inte var tillräckligt.



Jesse (PA16) kan välja mellan sex fondförvaltare och omkring 200 fonder. Endast två av de sex fondförvaltarna redovisar den fossila andelen i bolagen: Futur Pension och Swedbank, med totalt 26 fonder. Länsförsäkringar och AMF redovisar SFDR, Morningstars glober och låg CO₂-risk, medan Handelsbanken redovisar SFDR och Morningstars glober. SEB redovisar inga hållbarhetsaspekter utom SFDR. Endast Futur Pension får godkänt i Söderberg och Partners analys av hållbara fondförvaltare. Endast Handelsbanken har fonder som är Svanenmärkta.

Tabell 8: Jämförelse valbara fonder inom PA16

FÖRSÄKRINGSBOLAG	AMF	Futur Pension	Handelsbanken	Länsförsäkringar	SEB	Swedbank
Antal fonder	15	40	25	51	24	42
Inga fossila bränslen	-	12	-	-	-	14
SFDR Art. 9	0	4	1	1	2	-
5 glober*	6	12	12	13	-	20
Låg CO₂-risk*	7	26	-	29	-	31
Svanenmärkt	0	0	2	0	0	0
Hållbarhetsbetyg**	Rött	Grönt	Gult	Gult	Rött	Gult

* Morningstar
** Söderberg och Partners

Utifrån målsättningen att välja en hållbar fond som inte innehåller fossila bränslen så har Jesse att välja mellan fonderna i Futur Pension och Swedbank. Av de 26 fonderna utan fossila innehav har 10 stycken fem hållbarhetsglober och två är SFDR Artikel 9 (NB att Swedbank inte redovisar SFDR). Fem fonder har både fem glober och låg CO₂-risk. Ingen av de fossilfria fonderna är Svanenmärkta.

Mest hållbara fonderna utan fossila bränslen inom PA16:

Fond	Fondbolag	SFDR	Antal glober*	Låg CO ₂ -risk*	Svanen
Storebrand Grön Obligationsfond	Futur Pension	9	5	Nej	Nej
Storebrand Global Solutions	Futur Pension	9	4	Ja	Nej
Spiltan Aktiefond Investmentbolag	Futur Pension	8	5	Ja	Nej
Storebrand Emerging Markets Plus	Futur Pension	8	5	Ja	Nej
Swedbank Robur Technology	Swedbank	-	5	Ja	Nej
Swedbank Robur Access Edge Jap	Swedbank	-	5	Ja	Nej
Swedbank Robur Obligation A	Swedbank	-	5		

* Morningstar

Utifrån denna information väljer Jesse den fond som har hållbarhet som syfte och dessutom 5 glober: Storebrand Grön Obligationsfond samt Swedbank Robur Technology som har 5 glober och låg CO₂-risk. Jesse får enligt kollektivavtalet för tjänstepensionen statliga anställda bara välja att placera hälften av tjänstepensionen. När vi screenar de valda fonderna så ser vi att de inte har några innehav i fossila bränslen. Men det hade inte heller Jesses förhandsval.

9. SUMMERING: BEGRÄNSAD INSYN OCH VALBARHET

Från våra fyra fiktiva pensionssparares perspektiv var det svårt att ta reda på om det fanns fossila innehav i den egna tjänstepensionen och vilka valbara alternativ som fanns utifrån fossilfritt och andra hållbarhetsaspekter.

Att inte välja ska också kunna vara ett informerat val, men för samtliga förhandsval för kollektivavtalen är det omständligt att leta efter information kring fossila innehav. Ingen av bolagen publicerar information om faktisk fossil andel av sina investeringar och den publikt tillgängliga informationen kring riktlinjer för fossila investeringar och innehavslistor är inte alltid enkelt jämförbar.

Att aktivt välja traditionell förvaltare är därför inte heller lätt, eftersom informationen som ges inte möjliggör jämförelser mellan förhandsvalet och de andra valbara förvaltarna. Av de sju valbara bolagen var det endast ett bolag, SEB, som uttalat målet att minska investeringar av fossila bränslen till max 5%. Övriga bolag ger inte tillräckligt med information för att vi ska kunna göra en motsvarande slutsats.

Att aktivt välja fondförvaltning var ännu svårare då det fanns mellan 80 – 270 fonder att välja mellan. Till vår hjälp fanns ett antal betygsättningar, standarder och lagstadgade kategoriseringar för hållbarhet, men informationen är fragmenterad och svårjämförbar och det är tidskrävande att hitta information då den inte finns samlad på ett ställe.

Att vi inte hittade några fossila innehav när vi screenade några av förhandsvalen (Alecta och Kåpan) samt de fonder som våra fiktiva personer valde är förstås glädjande. Men eftersom vårt fokus har varit på pensionsspararens insyn och valbarhet så är vår slutsats att den här informationen inte alls är tillgänglig. Dessutom är våra resultat från screeningen en ögonblicksbild. Investeringsriktlinjerna innebär vissa ambitioner, men de faktiska innehaven redovisas inte av pensionsbolagen. Varken Lisa, Kai, Alex eller Jesse kan veta hur stor andel av deras egen tjänstepension som är investerad i fossil produktion.



10. SLUTSATSER OCH DISKUSSION

Vi har med denna rapport sökt belysa tjänstepensionen i Sverige utifrån frågan om vilka möjligheter pensionsspararen har att göra aktiva, hållbara och fossilfria val. Vi ställde tre frågor om insyn och valbarhet som vi nu kan dra några slutsatser kring.

1. Vilken information finns om tjänstepensionens innehav i fossila bränslen?

Vår genomgång av de fyra stora kollektivavtalen för tjänstepension visar att informationen kring fossila innehav är mycket bristfällig och endast ett fåtal pensions- och försäkringsbolag redovisar dessa innehav. Bolag som inte redovisar det faktiska innehavet kan ha information om investeringsriktlinjer, till exempel att innehavet i fossila bränslen ska hållas till mindre än 5%. Men vad innehav i ”fossila bränslen” innebär är allt annat än klart. På grund av att information om innehav saknas finns heller ingen möjlighet att granska om bolagen lever upp till sina mål och investeringsriktlinjer.

Informationen som finns tillgänglig är fragmenterad, svårjämförbar och inte alltid aktuell. I den traditionella förvaltningen är det skillnad på hur innehavlistorna ser ut, en del innehåller bara namnen på de bolag som fonderna innefattar, men inte värdet på innehavet. När värdet saknas ges ingen möjlighet att förstå hur mycket som investeras i ett visst företag. Dessutom kan informationen, när den finns, vara daterad ett par år och därför inte relevant. Det finns också stora skillnader i hur fossila bränslen beskrivs och kategoriseras. Det är inte alltid uppenbart vad som är ”fossilfritt” i den information som finns tillgänglig: olika slags fossila bränslen diskuteras (gas, kol, olja, okonventionell gas och olja) och olika slags aktiviteter åsyftas (utvinning, produktion).

En uppenbar konsekvens av bristen på insyn är att pensionsspararens valbarhet försvåras. Vi kan se att den enskilde pensionsspararen har svårt att jämföra alternativen och därmed också svårt att göra ett aktivt val. Att stanna kvar i förhandsalternativet blir därmed inte heller ett informerat icke-val, utan snarare ett resultat av svårigheten att engagera sig i frågan. Individer som omfattas av olika avtal kan i princip inte heller jämföra sinsemellan. Förutsättningarna för den finansiella läskunnigheten som eftersträvat av myndigheter i försök att skapa finansiellt aktiva medborgare saknas och det stöd som enskilda individer skulle kunna ta av varandra är också svagt. En konsekvens är att det blir svårare för medborgare att diskutera frågor om tjänstepensionskapitalets betydelse för klimatomställningen. I förlängningen innebär bristen på insyn att stora samhällsfrågor fräntas möjligheten till en bredare genomlysning, offentlig granskning och diskussion.

2. Vilken möjlighet finns att välja bort fossila bränslen?

Det finns idéer om att pensionsspararen själv ska kunna välja hur det egna pensionskapitalet ska förvaltas. Det är idéer som stabiliserats i de pensionsreformer som genomfördes under 1990-talet och som handlade om den del inom den allmänna pensionen som är valbar. Reformen innebar kampanjer och omorganiseringar som hade fokus på att pensionsspararna skulle lära sig att välja själva, vara aktiva och göra medvetna val. Tjänstepensionen har inte varit föremål för reformer eftersom den är frivillig och inte reglerad på samma sätt, men den har alltid varit valbar. Valbarheten är också något som betonas också av offentliga aktörer. Till exempel lyder den första rubriken på Pensionsmyndighetens hemsida under fliken tjänstepension: ”Gör medvetna val”. Men hur medvetet kan det bli när konsumenten inte ges några ordentliga jämförelser och när informationen är svårtillgänglig (om ens tillgänglig).

Om det inte finns en tydlig överblick över valbara alternativ, kan konsumenten då själv sammanställa data och göra en jämförelse? En slutsats är att det är svårt eller åtminstone mycket tidskrävande och i vissa fall inte möjligt. I många fall saknas data för att göra en ordentlig jämförelse och data är ibland förlegad. Information redovisas på olika sätt och externa jämförelsesidor innehåller ofta väldigt knapphändig information. Det finns relativt tydlig information om investeringsriktlinjer, men dessa är svåra att följa upp med vad som faktiskt görs.

Alla pensionssparare vill inte välja. Tvärtom är det ganska få som vill det, eller som gör ett aktivt val. Det är fullt legitimt att som pensionssparare lita på att fondförvaltarna gör de medvetna och aktiva valen som ger oss hållbara pensioner. Men insyn behövs både vad gäller pensionsbolagens omställningsstrategier och faktiska utfall. Inte minst för att kunna följa upp vad nya regelverk som SFDR faktiskt får för effekter.

3. Vilken information finns om hur hållbara olika placeringsalternativ är?

Denna rapport har undersökt vad vi kan få veta om fossila bränslen i tjänstepensionen som pensionssparare. Eftersom informationen om innehav i fossila bränslen var så bristfällig har vi också sammanställt information om hållbarhetskriterier och hållbarhetsbedömningar. Slutsatser vi kan dra efter vår sammanställning är att informationen är fragmenterad och spridd, det vill säga den finns inte samlad på ett och samma ställe. Det finns ett antal olika hållbarhetsbetyg (märkningar och standarder för hållbarhet) som utgår från olika kriterier och använder sig av olika skalor för bedömning. Det finns både privata och offentliga aktörer som initierat eller ansvarar för dessa hållbarhetsbetyg. Själva betygsättningen skiljer sig också åt. Samma fond kan få olika bedömningar (dvs lågt betyg av någon och högre av en annan).

Hur ska pensionsspararen kunna jämföra och bedöma vad som är hållbart utifrån denna fragmentariska, bristfälliga och ibland motstridiga information? Våra fyra fiktiva pensionssparare försökte sammanställa och till exempel välja fonder som fick högsta betyg av fler, men vi kan konstatera att det båda var tidskrävande och inte så lätt att sammanställa informationen och göra ett aktivt val.

Pensionsbolagen formulerar också strategier för aktivt ägande och försök att påverka fossila bolag att ställa om. Men det är inte alltid lätt att hitta information om hur pensionsbolagen ska följa upp hur och när omställning sker, eller hur effektiva påverkansförsöken är. När information om innehav saknas, är det svårt att veta hur stor röst som pensionsbolaget har, och därmed möjlighet att påverka.

Den här rapporten har gett en ögonblicksbild över ett föränderligt område. Inom pensionsbolagen bedrivs idag ett aktivt arbete för att tillämpa det nya regelverket om hållbarhetsredovisning. Det finns i dagsläget dock inget som talar för att området förändras på ett sätt som innebär samordning och där det blir enklare för pensionspararen att jämföra olika alternativ. Snarare läggs ytterligare ett mått på hållbarhet till, som gör det om möjligt än mer komplext för den enskilde att förstå vad det är ett mått på.

Det är vår förhoppning att denna genomlysning av insyn och valbarhet i tjänstepensionerna i Sverige kan bidra till att frågan om insyn och valbarhet uppmärksammas. Om tjänstepensionskapitalet ska kunna ha en roll i klimatomställningen så måste frågan också lyftas i fler forum, genomlysningar och offentlig diskussion.

KÄLLOR

Finansinspektionen (2022) Fonder med hållbar investering som mål, Dnr 22-23369. Tillgänglig på: <https://www.fi.se/contentassets/47769b6e-2402473f9052c83413e83449/fonder-hallbar-investering-mal.pdf>

Europaparlamentets och rådets förordning om hållbarhetsrelaterade upplysningar (Sustainable Finance Disclosure Regulation, SFDR) gäller från den 1 januari 2023, tillgänglig på: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:02019R2088-20200712>

Hagen, Johannes och Elinder, Mikael (2018). Den komplexa tjänstepensionen, SNS Förlag.

IPCC (2022) *Climate Change 2022. Mitigation of Climate Change*. Working Group III contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Tillgänglig på: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg3/>

IPCC (2023) *Climate Change 2023: Synthesis Report*. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, 184 pp., doi: 10.59327/IPCC/AR6-9789291691647.

SNF (2020) Fossilfria pensioner. Dags för AP-fonderna att fasa ut sina fossila investeringar, tillgänglig på: https://cdn.naturskyddsforeningen.se/uploads/2021/05/11102912/fossilfria_pensioner.pdf

SNF (2021) Våra fossila pensioner. En granskning av AP-fondernas aktiva ägande av fossila bolag, tillgänglig på: https://cdn.naturskyddsforeningen.se/uploads/2021/05/26115106/vara_fossila_pensioner_2021_03_05_0.pdf

Hemsidor

Alecta: www.alecta.se

AMF: www.amf.se

Fondkollen: www.fondkollen.se

Fondmarknaden: www.fondmarknaden.se

KPA: www.kpa.se

Kåpan: www.kapan.se

Max Mathiessen: www.maxm.se

Morningstar: www.morningstar.se

Pensionsmyndigheten: www.pensionsmyndigheten.se

Svanen: www.svanen.se

Söderberg och Partners: www.soderbergpartners.se

